ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କଥା

(ଆଧୁନିକ ଭାଗ-୧୮୭୦-)

ପ୍ରସ୍ତୁତି : ଓଡ଼ିଆ ସିଲାବସ କମିଟି

ସୂଚନା :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମବିକାଶ ସଂପର୍କରେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ପରିଚୟ ନିମିତ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କଥା (ଆଦ୍ୟଭାଗ) ନାମକ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଚନା ଓଡ଼ିଆ ସିଲାବସ କମିଟି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ପୂର୍ବରୁ ନବମ ଶ୍ରେଣୀ ପୁସ୍ତକରେ ଦିଆଯାଇଛି । ତାହାର କ୍ରମିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କଥା (ଆଧୁନିକ ଭାଗ) ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଦିଆଯାଉଛି । ଏହି ରଚନାରୁ କେତୋଟି ସାଧାରଣ ପ୍ରଶ୍ନ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପଚରାଯିବ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସରଳାର୍ଥ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଅଧିକାର କଲା ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇଗଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯଦିଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବକ୍‌ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର, ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ, ଚାପଙ୍ଗ ଦଳବେହେରା ପ୍ରମୁଖ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ ତାହା ଆଧୁନିକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ସଜ୍ଜିତ ଇଂରେଜ ସେନାବାହିନୀ ଦ୍ୱାରା ଅବଦମିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସୁଚତୁର ଇଂରେଜମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ନିଲାମ ଆଇନ୍ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକ ଓ ଜମିମାଲିକଙ୍କ ଜମିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରି ନୂତନ ସୃଷ୍ଟ ଅନୁଗତ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ରହି ନାନା କୁସଂସ୍କାରରେ ବୁଡ଼ିରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ରାଜା, ଜମିଦାରମାନେ ରହିଲେ ସେମାନେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଦାର ଭାବ ପୋଷଣ କଲେ । ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର, ଶୋଷଣ, ପୀଡ଼ନ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ହାହୁତାଶ ଭିତରେ ଜୀବନ କଟାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ମିଶନାରୀମାନେ ୧୮୨୨ ମସିହାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶନ ସ୍କୁଲମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସେହିସବୁ ସ୍କୁଲରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପଠାଇଲେ ନାହିଁ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ଭୟ, ଆତଙ୍କ, ଅଶିକ୍ଷା, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମବିଲୁପ୍ତ କରିଦେଲା । ଏହି ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧର କିଛି କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଜାତିର ନିର୍ବେଦତା ଲାଗି ରହିଲା । ସେହି ନିର୍ବେଦତା ଓ ଆତ୍ମବିଲୁପ୍ତିର ଚରମ ନିଦର୍ଶନ ହେଲା ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ (୧୮୬୬) । ଗୋଟାଏ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତି ଯେମିତି ଶ୍ମଶାନିତ ହୋଇଗଲା । ଏହି ମହାଶ୍ମଶାନରୁ ସୁପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ହେଲା ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ । ତାର ହେଲା ଆତ୍ମ ଜାଗୃତି । ମାତୃଭାଷା ଓ ମାତୃଭୂମିକୁ ଆଧାର କରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର ଶୁଭଶଙ୍ଖ ନିନାଦିତ ହେଲା ଓ ସେହି ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି କର୍ମଯୋଗୀ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ସଂପାଦିତ 'ଉତ୍କଳଦୀପିକା' (୧୮୬୬) ପ୍ରଥମେ ବାଦନ କରିଥିଲା । ତାହାହିଁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ । ଏହି ପତ୍ରିକାକୁ ଆଦର୍ଶ କରି ପରେ ପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା 'ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା' (୧୮୬୮), 'ଉତ୍କଳ-ହିତୈଷିଣୀ'(୧୮୬୯), 'ଓଡ଼ିଆ ଓ ନବସଂବାଦ' (୧୮୮୮), ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ (୧୮୮୯), 'ଉତ୍କଳପୁତ୍ର'(୧୮୭୩) ଆଦି ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରିକା, ଉତ୍କଳ-ଦର୍ପଣ(୧୮୭୩) 'ଉତ୍କଳ-ମଧୁପ'(୧୮୭୮), 'ଉତ୍କଳ-ପ୍ରଭା'(୧୮୯୧), 'ଉତ୍କଳ- ସାହିତ୍ୟ' (୧୮୯୭), 'ମୁକୁର' (୧୯୦୬), 'ସତ୍ୟବାଦୀ' (୧୯୧୫) ଆଦି ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା । ଏହି ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବାର୍ତ୍ତାବହ ଓ ଆଧୁନିକ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ବେଳକୁ କଲିକତା ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସହରରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା ଓ ସେଠାରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଘଟି ନବଶିକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଲା ।

ଫଳରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ରେନେସାଁ ବା ନବଜାଗରଣ ଦେଖାଦେଲା । ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମ (୧୮୨୮) । ଏହି ଧର୍ମ ପିତ୍ତଳାପୂଜାକୁ ବିରୋଧ କରି ଏକେଶ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମବାଦ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲା । ଏହି ନବଜାଗରିତ ଚେତନାରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ତାହା ହେଲା ମାନବ-ବନ୍ଦନା, ସମାଜ-ସଂସ୍କାର, ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରୀତି, ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରୀତି, ନାରୀ-ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ନାରୀ-ଶିକ୍ଷା, ବ୍ୟକ୍ତି-ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ଏକ ଈଶ୍ୱର ଭାବନା, ଇତିହାସ ଓ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ବିଜ୍ଞାନ-ମନସ୍କତା, ବିଧବା-ବିବାହ ପ୍ରତି ସମର୍ଥନ, ବାଲ୍ୟବିବାହ-ବିରୋଧ, ସ୍ୱାଧୀନତାବୋଧ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଏହି ସମୟରେ ବଂଗଳାରେ ନୂତନ ଲେଖକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଲା । ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ, ବଂକିମ ଚନ୍ଦ୍ର, ନବୀନ ସେନ୍, ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଠାକୁର ପ୍ରମୁଖ ଲେଖକମାନେ ବଂଗଳା ଭାଷାରେ ରଚନା କଲେ ନୂତନ କାବ୍ୟ, କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ସମାଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦି । ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୮୭୦ ମସିହା ବେଳକୁ ନବଶିକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀର ହେଲା ଆବିର୍ଭାବ । ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ପତ୍ରପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ମହାଶ୍ମଶାନ ଭିତରୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ହେଲା ନବଜନ୍ମ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଉଠାଇ ଦେବାର ସରକାରୀ ଆଦେଶନାମା ବିରୋଧରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଭାଷା-ସୁରକ୍ଷା-ଆନ୍ଦୋଳନ (୧୮୬୯/୭୦) ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମରଣ ସଂକଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲା । ଏହି ମାତୃଭାଷା-ପ୍ରୀତିରୁ ଜନ୍ମ ନେଲା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ । ଇଂରେଜ-ଶିକ୍ଷା-ପ୍ରାପ୍ତ ତରୁଣ ଶିକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସମାଜ ଓ ମାତୃଭୂମି-ସଚେତନ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ବୀତସ୍ପୃହ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଆଦର୍ଶରେ ନୂତନ କାବ୍ୟ, କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ରମ୍ୟରଚନା, ଜୀବନୀ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ, ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ, ସମାଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦି । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ହେଲା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅମୃତମୟ ଫଳଶ୍ରୁତି । ଯେଉଁ ନବ ରୁଚି ଓ ନବ ଚେତନା ଦେଖା ଦେଲା ତାହାହିଁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବର ହେଲା ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବ୍ୟ । ଯଦିଓ ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗ ସାହିତ୍ୟରେ ରୂପ ନେଲା ତଥାପି ଔପନିବେଶିକ ଶାସନ ଭିତରେ ଯେଉଁ ମାନସିକତା ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା ତାହା ଔପନିବେଶିକ ମାନସିକତାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ ଓ ସେହି ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ନ ହୋଇ, ହୋଇଗଲା ଔପନିବେଶିକ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ୧୮୭୦ ମସିହା ପରଠାରୁ କ୍ରମ ବିକାଶ ପଥରେ ଗତି କରିଆସିଅଛି । ବିଭିନ୍ନ ସମୟର ରୁଚି ଅନୁସାରେ ତାର ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି ନବକଳେବର । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆମେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବିଚାର କରିପାରିବା । ଯଥା-

(୧) ରାଧାନାଥ ଯୁଗ ବା ଆଧୁନିକ ଯୁଗ
(୨) ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବ
(୩) ସବୁଜ ପର୍ବ
(୪) ପ୍ରଗତି ପର୍ବ
(୫) ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ପର୍ବ
(୬) ଉତ୍ତର-ଆଧୁନିକ ପର୍ବ

ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଆଦି ପର୍ବ (୧୮୭୦-୧୯୨୦)କୁ ରାଧାନାଥ ଯୁଗ କୁହାଯାଏ, ଯଦିଓ ଏହି ଯୁଗର ଗୋଧୂଳି ଲଗ୍ନରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବ (୧୯୦୯-୧୯୨୫)ର ଆରମ୍ଭ ଓ ବିକାଶ ହୋଇଥିଲା । ତଥାପି ରାଧାନାଥ ଯୁଗର କେତେକ କବି ଓ ଲେଖକ ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବ ଦେଇ ସବୁଜ ପର୍ବକୁ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇଥିଲେ । କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ(୧୮୪୮-୧୯୦୮) ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ ସମୂହର ପରିଦର୍ଶକ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା ଆଦି ଭାଷାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ । ସେ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଲେଖୁଥିଲେ । ପରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲେଖାଲେଖି କଲେ । 'ବିବେକୀ' (୧୮୭୩) ତାଙ୍କର କେବଳ ନୁହେଁ ; ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ରାଧାନାଥଙ୍କର ଆଦର୍ଶବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଏହା ପରେ ସେ ରଚନା

କଲେ 'ଇଟାଲୀୟ ଯୁବା' ପରି ଏକ ଗଳ୍ପ (୧୮୭୪) ଓ କେତୋଟି କବିତା । ୧୮୮୨ ମସିହାଠାରୁ ସେ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରୁ କଥାବସ୍ତୁ ଚୟନ ପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନିକ ପଟ୍ଟଭୂମି ସହିତ ତାହାକୁ ସମନ୍ୱୟ କରି ନୂତନ ଗାଥା କାବ୍ୟ ରଚନା କଲେ । କେଦାରଗୌରୀ, ଉଷା, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ ଓ ପାର୍ବତୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚୋଟି ଗାଥା କାବ୍ୟ । ଏସବୁ କାବ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ଭୌଗୋଳିକ, ପ୍ରାକୃତିକ, ଐତିହାସିକ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହା ପରେ ସେ ରଚନା କଲେ ପ୍ରକୃତି କାବ୍ୟ 'ଚିଲିକା'(୧୮୯୧) । ଏହା ତାଙ୍କ କବି ପ୍ରତିଭାର ଏକ ସାର୍ଥକ ନିଦର୍ଶନ । ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ 'ମହାଯାତ୍ରା' ତାଙ୍କର ଏକ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାକାବ୍ୟ । 'ଦରବାର' ତାଙ୍କର ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ କାବ୍ୟ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ଯଯାତିକେଶରୀ', 'ଦଶରଥଙ୍କ ବିୟୋଗ', 'ସାବିତ୍ରୀ ଚରିତ', 'ଉର୍ବଶୀ' ଆଦି କେତେକ କାବ୍ୟ ସହିତ 'ଶିବାଜୀଙ୍କ ଉତ୍ସାହବାଣୀ', 'ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ରକ୍ତନଦୀ ସନ୍ତରଣ' ଆଦି କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ଓ କେତେକ ଗଦ୍ୟ ରଚନା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ସେହିଁ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଇତିହାସ ଓ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରୀତି, ଉତ୍କଳୀୟ ଓ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟତାବୋଧ, ବହିଃପ୍ରକୃତି ଓ ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତିର ସମନ୍ୱୟରେ ପ୍ରକୃତି ବନ୍ଦନା ଇତ୍ୟାଦିକୁ ରୂପ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ମାନବ-ପ୍ରକୃତିର ନାନା ଦିଗ ଉନ୍ମୋଚିତ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଓ ନୈତିକତାବୋଧ ଯୁଗପତ୍ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ।

ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ ବଳିଷ୍ଠ କବି ଓ ଗଦ୍ୟକାର ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ (୧୮୫୩-୧୯୧୨)। କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କର ସେ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ । ମଧୁସୂଦନ କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସାହିତ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶବାଦ ଓ ନୈତିକତାବୋଧ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ଉଦାର ଧର୍ମଭାବ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର । ଉପନିଷଦୀୟ ଅମୃତ-ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକରୁ ସ୍କୁଲ ବିଭାଗର ପରିଦର୍ଶକ ହୋଇ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପାଦୀ ବା ସନେଟ ରଚନାରେ ସେ ଥିଲେ ଦକ୍ଷ । ତାଙ୍କର 'ବସନ୍ତ ଗାଥା' ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପାଦୀ କବିତାର ଏକ ମନୋଜ୍ଞ ସଂକଳନ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେ ରଚନା କରିଥିଲେ 'କୁସୁମାଞ୍ଜଳି', 'ଛାନ୍ଦମାଳା', 'କବିତା ବଳୀ', 'ଉତ୍କଳ-ଗାଥା' ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବନ୍ଧକାର, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତାର ଲେଖକ ଭାବରେ ପରିଚିତ ।

ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଜାତୀୟ ଓ ସାମାଜିକ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧ ଅନ୍ୟତମ ସାରସ୍ୱତ ଶିଳ୍ପୀ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି (୧୮୪୩-୧୯୧୮)। ପିଲାଦିନରୁ ସେ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ହରାଇ ବଡ଼ବାପା ଓ ବଡ଼ମାଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁଭାବରେ ନିର୍ଯାତିତ ଓ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଠାକୁରମାଆଙ୍କ ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଲାଳିତପାଳିତ ହୋଇ ମାତ୍ର ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ସାର୍ଥକ ସେନାପତି ଭାବରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ । ଅଖାଲ ସିଲାଇ ଓ ନିମକ ମାହାଲରେ ମେଟବୟ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଆପଣାର ସାଧନା ବଳରେ ସେ ହେଲେ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରେ ବିଭିନ୍ନ ଷ୍ଟେଟର ପ୍ରଶାସକ । ବିଭିନ୍ନ ଗଡ଼ଜାତୀ ରାଜ୍ୟରେ ଦେୱାନ, ମ୍ୟାନେଜର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତି, ପ୍ରଶାସନିକ ମନୋଭାବ ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ସେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ । ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲା ବେଳେ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି 'ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା' ପରି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପ୍ରଥମ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା 'ବୋଧଦାୟିନୀ' (୧୮୬୮) । ପରେ ପରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅନ୍ୟତମ ମହାରଥୀ ଭାବରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ପତ୍ନୀଙ୍କର ବିୟୋଗ ପରେ ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବିବାହ କରିଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କୁ । କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ହିଁ ହେଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଗତି ପଥରେ ସହାୟିକା । ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ୱତ ଜଗତକୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଅବଦାନ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଉପନିଷଦ ଆଦି ଅନୁବାଦ । ପରେ ସେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବହୁ କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ । 'ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣ' (୧୮୯୨) ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ

ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦର କବିତା ପୁସ୍ତକ । କେନ୍ଦୁଝରେ ଭୂୟାଁ ମେଳିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ଆସିଲା ପରେ ସେ ଏହି କବିତା ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ପରେ ସେ ରଚନା କଲେ 'ପୂଜାପୁଷ୍ପ', 'ପୂଜାଫୁଲ', 'ଅବସର ବାସରେ', 'ଧୂଳି' ଓ 'ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ' ଇତ୍ୟାଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ । 'ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ' ତାଙ୍କର ଏକ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ଉପନ୍ୟାସ । ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଏହା ଏକ ମାର୍ମିକ ଆଲେଖ୍ୟ । 'ଲଛମା', 'ମାମୁଁ', 'ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ' ତାଙ୍କର ଆଉ ତିନୋଟି ଉପନ୍ୟାସ । 'ରେବତୀ' ତାଙ୍କର କେବଳ ନୁହେଁ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ (୧୮୯୮) । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆହୁରି କୋଡ଼ିଏଟି ଗଳ୍ପ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର 'ଆତ୍ମଚରିତ' ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି । ଏହାହିଁ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଆତ୍ମଚରିତ । 'ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି' ତାଙ୍କର ଏକ ରମ୍ୟରଚନା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର କେତେ ପ୍ରବନ୍ଧ ରହିଅଛି । ତାଙ୍କୁ ବାମଣ୍ଡାର ରାଜସଭା 'ସରସ୍ୱତୀ' ସମ୍ମାନରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଏକତ୍ର କଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଉଦ୍‌ବୋଧନମୂଳକ ଗୀତିକା ଓ ଅଭିଭାଷଣ ଲେଖିଥିଲେ ।

ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ ବିଶିଷ୍ଟ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର (୧୮୬୨-୧୯୨୪) । ସମ୍ବଲପୁରର ବରପାଲିରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଓ କର୍ମ-ସାଧନା । ଜଣେ ସାଧାରଣ ଜୁଡ଼ିସିଏଲ ମୋହରିର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେ ଯେଉଁ କାବ୍ୟ କବିତା ରଚନା କରିଗଲେ ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଥାଏ । ଇନ୍ଦୁମତୀ, କୀଚକବଧ, ଉତ୍କଳଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପ୍ରଣୟବଲ୍ଲରୀ, ତପସ୍ୱିନୀ, ପଦ୍ମିନୀ ଆଦି ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ । ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ, କବିତା-କଲ୍ଲୋଳ, କବିତାମାଳା, ଭାରତୀଭାବନା, ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ, ମହିମା, କୃଷକସଂଗୀତ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଦାନ । ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ (୧୮୭୫-୧୯୨୮) ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଭିନ୍ନ ରୁଚି ଓ ଭିନ୍ନ ଭାବନାର କବି । ସରଳ ସାବଲୀଳ ଲୋକ ମୁଖର ଭାଷାରେ ସେ ରଚନା କଲେ ପଲ୍ଲୀ-କବିତା । ପଲ୍ଲୀ-ପ୍ରକୃତି, ପଲ୍ଲୀ-ଜୀବନ, ପଲ୍ଲୀ-ସଂସ୍କୃତି ସବୁ କିଛି ତାଙ୍କ କବିତାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଗଭୀର ଆନନ୍ଦ ଦେଲା । ତାଙ୍କ ରଚିତ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର, ନିର୍ଝରିଣୀ, ଜନ୍ମଭୂମି, ବସନ୍ତ କୋକିଳ, ତରଙ୍ଗିଣୀ, ଚାରୁଚିତ୍ର, ନିର୍ମାଲ୍ୟ, ପ୍ରଭାତସଂଗୀତ, ସଂଧ୍ୟାସଂଗୀତ, ନାନାବାୟା ଗୀତ ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ ସହିତ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ, ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଓ ସୀତା ବନବାସ ପରି କାବ୍ୟ ପାଠକମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅର୍ଜନ କରିଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟ 'କନକଲତା' ନାମରେ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ, 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ଗଳ୍ପ ଓ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏବଂ ସମାଲୋଚନା ଲେଖିଥିଲେ ।

ଆଦିପର୍ବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ମୋହନ ଲାଲ, ରାମଶଙ୍କର ରାୟ, ଉମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର, ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା, ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ, ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନନ୍ଦ, ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ଦିବ୍ୟସିଂହ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ପ୍ରମୁଖ ପାଠକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ଜଗନ୍ମୋହନ ଲାଲ ଓଡ଼ିଆସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ନାଟ୍ୟକାର । 'ବାବାଜୀ' (୧୮୭୭) ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାଟକ । 'ସତୀ', 'ପ୍ରୀତି' ଓ 'ବୃଦ୍ଧବିବାହ' ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି । ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କର 'କାଞ୍ଚିକାବେରୀ' (୧୮୮୦) ପ୍ରଥମ ନାଟକ ଓ ପରେ ପରେ ସେ ଆହୁରି ତେରଖଣ୍ଡ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ 'ବିବାସିନୀ' (୧୮୯୧) ନାମକ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଓ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କର 'ପଦ୍ମମାଳୀ' (୧୮୮୮) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଉପନ୍ୟାସ । ଆଲୋଚ୍ୟ ସମୟରେ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । 'ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ' ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ପୁସ୍ତକ । 'ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ' (୧୮୯୭) ପତ୍ରିକାର ସେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସଂପାଦକ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନବନିର୍ମାଣରେ ଏହି ପତ୍ରିକାର ଭୂମିକା ଏକାନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ରମ୍ୟରଚକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବରେ ସୁପରିଚିତ । 'ଭାଗବତ

ଟୁଙ୍ଗୀରେ ସଂଧ୍ୟା', 'ବାଇମାହାନ୍ତି ପାଞ୍ଜି', 'ଆମଘରର ହାଲଚାଲ', 'ଦୁନିଆର ହାଲଚାଲ', 'ନନାଙ୍କ ବସ୍ତାନି', 'ବାଇନାନୀଙ୍କ ବୁଢୁଳି', 'ମିଆଁ ସାହେବଙ୍କ ରୋଜନାମଚା' ଆଦି ପୁସ୍ତକର ସେ ପ୍ରଣେତା । 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ' ତାଙ୍କର ଅକ୍ଷୟକୀର୍ତ୍ତି । ଏହା ସାତଖଣ୍ଡ ରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏହାକୁ କୁହାଯାଏ ଓଡ଼ିଆଁଭାଷାର କଳା-କୋଣାର୍କ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କର 'ଶ୍ରୀ ଭାରତ ଦର୍ପଣ' ସାରଳା ମହାଭାରତ ଉପରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରାମାଣିକ ଆଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ । ସେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ କୃତି 'ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ' ଓ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ' । ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥଙ୍କର 'ସାରଳା ଚରିତ' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଚନା ତଥା ସମାଲୋଚନା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ତାରିଣୀ ଚରଣ ରଥ 'ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ' ରଚନା କରିବା ସହିତ କେତୋଟି ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଅବସାନ ନହେଉଣୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବର ଉନ୍ମେଷ (୧୯୦୯) ଘଟେ ଓ ଏହି ପର୍ବ ୧୯୨୫ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବର ମୁଖ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ହେଲା ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟ ଚେତନାର ଜାଗରଣ, ସର୍ବଭାରତୀୟ ଜାତୀୟତାବୋଧର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ମାନବ ସେବା, ଇତିହାସ ଓ ଐତିହ୍ୟର ଆବିଷ୍କାର ମାଧ୍ୟମରେ ଜାତିର ଅତୀତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ଦର୍ଶାଇଦେବା, ସର୍ବୋପରି ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଦାନ କରିବା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗର କର୍ଣ୍ଣଧାର । ୧୯୦୯ ମସିହାରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଭିମାନର ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ । ଏହି ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ବିଦ୍ୱାନ । ସମସ୍ତେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ହେଲେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ । ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ତାହାରି ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଜାତିପ୍ରେମ - ବହ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରି ସ୍ୱାର୍ଥମେଧ ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଆହୁତି ଦେଇ ଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଆଗେଇ ଆସିବାକୁ ସେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳ-ଜନନୀଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ସେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । କେତେକ ଉଦ୍‌ବୋଧନମୂଳକ ଗୀତିକା ଓ ଅଭିଭାଷଣ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ନିଦର୍ଶନ । ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଜନନାୟକ ମାନେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦେଶପ୍ରେମୀ, ତ୍ୟାଗୀ, ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସାର ପୂଜକ । 'ସତ୍ୟବାଦୀ' (୧୯୧୫) ତାଙ୍କର ଏକ ଆଲୋଚନାଧର୍ମୀ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା, 'ସମାଜ' (୧୯୧୯) ତାଙ୍କର ଅମଳିନ କୀର୍ତ୍ତି । ତାଙ୍କର ମତ ଥିଲା ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମମାଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ମାନବଜୀବନ ସଫଳ ହୁଏ । ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା, ଧର୍ମପଦ, କାରାକବିତା, ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା, ନଚିକେତା, ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆଦି କବିତାପୁସ୍ତକ ସହିତ ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ସେ ରଚୟିତା । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଜଣେ ଜ୍ଞାନଦୀପ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ବ୍ୟକ୍ତି । ଶିକ୍ଷକତାରୁ ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତିସଂଗ୍ରାମ ଓ ରାଜନୀତିକୁ ତାଙ୍କର ଗତି । ମାତ୍ର ସେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ । 'କୋଣାର୍କେ', 'ଖାରବେଳ' ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଇତିହାସ ଆଧାରିତ ଜାତୀୟ ଭାବଧାରାର ପ୍ରାଣବନ୍ତ କାବ୍ୟ । 'ଦାସନାଏକ' ଓ 'ପ୍ରଣୟିନୀ' ତାଙ୍କର ଅନୂଦିତ କାବ୍ୟ । ସେ ଥିଲେ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ । 'ମୋ ନିଶ', 'ପ୍ରତିଭା ପୂଜା ଓ ପ୍ରତିମା ପୂଜା', 'ଅନ୍ଧୁ ଓ ହେବୁ' ଆଦି ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ଓ ସଂସ୍କାରଧର୍ମିତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । 'ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମ ପରିମାଣ', 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ', ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଂସ୍କୃତି', 'ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବନ' ଆଦି ତାଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନସର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ବୁଲି ସଂଗଠନ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଜଣେ କବି ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ରହିଛି । 'ଆଲେଖିକା' ତାଙ୍କର ଗାଥା-କବିତାର ମନୋଜ୍ଞ ସଂକଳନ । ଏହାବ୍ୟତୀତ 'ଗୀତାୟନ',

'କିଶଳୟ', 'ଚୟନିକା', 'କଳିକା' ଆଦି ତାଙ୍କର ମନୋଜ୍ଞ କବିତା ସଂକଳନ । 'ମୁକୁନ୍ଦଦେବ' ଓ 'ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ' ନାମରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାଟକ ଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟ 'ଘଟାନ୍ତର', 'ଅଭାଗିନୀ', 'ଅଠରଶହ ସତର', 'ବିସର୍ଜନ' ଆଦି ଉପନ୍ୟାସ ଓ ୨୭ଟି ଗଳ୍ପର ଲେଖକ । ତାଙ୍କର 'ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ' ଆତ୍ମଚରିତ । ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର 'କୋଣାର୍କ', 'ବାରବାଟୀ' ଓ 'ଉତ୍କଳର ଇତିହାସ' ତଥା ଲୀଳା, କା', ଅଦୃଷ୍ଟବାଦ ଆଦି କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର 'ଶାନ୍ତିଧାରା', ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହଙ୍କର 'ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ', 'ପ୍ରବନ୍ଧସାର', 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ', ପଦ୍ମଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର 'ପଦ୍ମ ପାଖୁଡ଼ା', 'ଆଶା ମଂଜରୀ', 'ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ' ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗର ଆଭିମୁଖ୍ୟରେ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ । ଏହି ସମୟରେ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଯେଉଁମାନେ କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମୁଚିତ ଉତ୍ତର ଦେବା ପାଇଁ ୧୯୨୬ ମସିହାରେ ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ଗଠନ କରି ତାହାରି ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ପୋଥି-ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ନୂତନ ଜୀବନ ଦେଲେ ଓ ଦର୍ଶାଇଦେଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ । ତାଙ୍କର 'ଲାବଣ୍ୟବତୀ', 'ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି', 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' ଆଦି ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂପାଦନା ଓ ମୁଖବନ୍ଧ ତାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରିଚୟ ଦିଏ । ସୁଧାକର ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ମଧ୍ୟ ପୋଥି ସଂପାଦନା କରି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ରତ୍ନ ଭଣ୍ଡାରକୁ ଖୋଲିଦେଇଥିଲେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇଛି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଜଣ ଲେଖକଙ୍କ କୃତିରେ । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର 'ଜାତୀୟ ସଂଗୀତ', 'ଜୀବନ ସଂଗୀତ' ପରି କବିତା ପୁସ୍ତକ, ବିବିଧ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ କବିତା ଓ ଲାଳିକା, 'କଣାମାମୁଁ' ପରି ଉପନ୍ୟାସ ଓ ନାନା ଗଳ୍ପ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦିଏ । କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ସତ୍ୟବାଦୀ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ରଚନା କରିଥିଲେ 'ଅଞ୍ଜଳି', 'ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ', 'ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ', 'ଅର୍ଚ୍ଚନା', 'ଆହ୍ୱାନ', 'ପ୍ରେମଚିନ୍ତାମଣି', 'ଗଡ଼ଜାତ କୃଷକ', 'ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କାନ୍ଦଣା' ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ, 'ପରଶମଣି', 'ଭ୍ରାନ୍ତି', 'ନଅତୁଣ୍ଡୀ', 'କାଳୀବୋହୂ', 'ରଘୁଅରକ୍ଷିତ' ଆଦି ଉପନ୍ୟାସ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଆଦର୍ଶର ଅନ୍ୟତମ ବିଶିଷ୍ଟ ସାରସ୍ୱତ ଶିଳ୍ପୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର । ତାଙ୍କର 'ପାହାଚ ତଳର ଘାସ', 'ହେ ମୋର କଲମ', 'ହାଣ୍ଡିଶାଳର ବିପ୍ଳବ', 'ବଙ୍କା ଓ ସିଧା', 'କଣ୍ଟା ଓ ଫୁଲ' ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ, 'ଏବେ ମଧ୍ୟ ବଂଚିଛି', 'ନୀଳ ମାଷ୍ଟ୍ରାଣୀ', 'ମୁଁ ଦିନେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲି', 'ମାଟିର ମାୟା', 'ଗରିବର ଭଗବାନ' ଓ 'ସ୍ମୃତି ସଂଚୟନ' ଆଦି ଗଳ୍ପପୁସ୍ତକ ତଥା ଉପନ୍ୟାସ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକାନ୍ତ ଆଦରଣୀୟ । ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା ତାଙ୍କର ଏକ ସମାଲୋଚନାଧର୍ମୀ ପତ୍ରିକା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ-ଚେତନା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ଭାବଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଥିଲା ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରେରଣା । ମାନବ ବନ୍ଦନା ଥିଲା ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ଆଦର୍ଶ । ୧୯୨୧ ମସିହାରୁ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ । ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କଲା । ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ନେଲେ ତାହାର ନେତୃତ୍ୱ । ଏହି ସମୟରେ ଜାତୀୟ କବି ବୀରକିଶୋର ଦାସ ଓ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମହାନ୍ତି ରଚନା କଲେ ଜାତୀୟ ଉଦ୍‌ବୋଧନମୂଳକ ଗୀତିକା । ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବର ଅବସାନ ନ ଘଟୁଣୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସବୁଜ ଚେତନାର ନୂତନ ପର୍ବ (୧୯୨୧-୧୯୩୫) । ଏହି ପର୍ବର ପାଞ୍ଚଜଣ ତରୁଣ ଲେଖକ ହେଲେ ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ରାୟ, କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖାର୍ଜୀ ଓ ହରିହର ମହାପାତ୍ର । ଏମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ସ୍ୱପ୍ନ, କଳ୍ପନା, ପ୍ରେମ, ଯୌବନ, ପ୍ରକୃତି ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ନାନା ଭାବ ଓ ଭାବନା । ଏମାନେ ସମକାଳୀନ ସ୍ୱାଧୀନତା-ସଂଗ୍ରାମ ତଥା ସତ୍ୟବାଦୀ ଚେତନା ପ୍ରତି ଅନାସକ୍ତ ରହିଲେ । କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଗଳ୍ପ, କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ସମାଲୋଚନା ଆଦି ରଚନା କଲେ । ୧୯୩୦ ମସିହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରୁ

ତାଙ୍କର ସ୍ରଷ୍ଟା-ମାନସ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଭାବଧାରା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । 'ମାଟିର ମଣିଷ', 'ଲୁହାର ମଣିଷ', 'ଆଜିର ମଣିଷ', 'ମୁକ୍ତାଗଡ଼ର କ୍ଷୁଧା' ଓ 'ଅମରଚିତା' ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ । ସେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଗଳ୍ପର ସ୍ରଷ୍ଟା । ମାନବବାଦୀ ଭାବଧାରା ଓ ଗାନ୍ଧିବାଦ ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରାଣସତ୍ତା । ତାଙ୍କର କବିତା କ୍ରମଶଃ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ କଳ୍ପନାରୁ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଭାବଧାରାକୁ ଗତି କରିଯାଇଛି । ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କିଛି କବିତା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କଲାପରେ ୧୯୨୬ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ବଂଗଳା ଭାଷାକୁ ଆପଣେଇ ନେଲେ । ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଆଜୀବନ କବିତା ଲେଖୁ ଥିଲେ । 'କାବ୍ୟ ସଂଚୟନ', 'ଉତ୍ତରାୟଣ' ଆଦି ତାଙ୍କର କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥ । ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ହରିହର ମଧ୍ୟ କେତେକ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ରତ୍ନାକର ପତି ଥିଲେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ମୋହିନୀ ମୋହନ ସେନାପତି, ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ, ବ୍ରଜ ବିହାରୀ ମହାନ୍ତି, କପିଳେଶ୍ୱର ଦାଶ ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପାଣି ଗୀତାଭିନୟ ଜଗତରେ ଯେଉଁ ଧାରା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ସେଥିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, ଗୋପାଳ ଦାଶ, ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ବସୁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ବେହେରା ନୂତନ ଚମକ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଭିକାରୀ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କାମପାଳ ମିଶ୍ର ପ୍ରମୁଖ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟଭାରତୀ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଘୋଷ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭର ପୂର୍ବ ତିରିଶ ବର୍ଷ କାଳ ନାଟକ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ କୋଣାର୍କ, କଳାପାହାଡ଼, ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର, କେଶରୀଗଙ୍ଗ, ଭୀଷ୍ମ, ସାବିତ୍ରୀ, ସାଲବେଗ, ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀଲୋକନାଥ, ତାଜମହଲ, ପାଇକ ପୁଅ, ଓଡ଼ିଆ ଝିଅ, କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ, ଦାସିଆ ବାଉରୀ, ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର, ଚଷାଝିଅ, ଆଦି ନାଟକାବଳୀ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟପର୍ବରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ।

ଭାରତୀୟ ମୁକ୍ତି-ସଂଗ୍ରାମକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଜାତୀୟତାର ଭାବ ତରଙ୍ଗ ସମଗ୍ର ଭାରତର ଲେଖକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଗାନ୍ଧିବାଦ ଥିଲା ସେକାଳର ପ୍ରଧାନ ଆଦର୍ଶ । ୧୯୩୦ ମସିହା ପରେ ମାର୍କସବାଦ ଭାରତବର୍ଷରେ କ୍ରମେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କଲା । ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ୧୯୩୫ ମସିହା ଡ଼ିସେମ୍ବର ମାସରେ ନବଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଓ ଏହି ସଂସଦ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ 'ଆଧୁନିକ' (୧୯୩୬ ଏପ୍ରିଲ) ପତ୍ରିକା । ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ନେଇ ଏହି ପତ୍ରିକାର ହେଲା ଗତି । ଭଗବତୀ ଚରଣ, ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ, ସୁନନ୍ଦ କର ପ୍ରମୁଖ ଏହି ନବଯୁଗ ସଂସଦର ସଭ୍ୟ ହେଲେ । ମାର୍କସବାଦ ଓ ପ୍ରଗତିବାଦ ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ବହୁ ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଭଗବତୀ ଚରଣଙ୍କର 'ଶିକାର', 'ହାତୁଡ଼ି ଓ ଦା', 'ଜୀବନର ସମାଧି' 'ଜଙ୍ଗଲୀ' ଆଦି ଗଳ୍ପ ଓ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ, କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣଙ୍କର 'ଆଗାମୀ', 'ଯାଦୁଘର', 'ମୋ କବିତା' ଆଦି କବିତା ସହିତ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର 'ରକ୍ତଶିଖା', 'ଶାନ୍ତିଶିଖା', 'କିଞ୍ଜଳ୍କ', 'ତର୍ପଣ କରେ ଆଜି' ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟଙ୍କର 'ଅଭିଯାନ', 'ଭାନୁମତୀର ଦେଶ', 'ବାଜି ରାଉତ' ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ, ରଘୁନାଥ ଦାସ, ସୁନନ୍ଦ କର ଓ ମନମୋହନ ମିଶ୍ରଙ୍କର କବିତା ଓ ଗଳ୍ପ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଚେତନାର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ସବୁଜ ଓ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ପର୍ବର ସମକାଳରେ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ଓ ପରେ ପରେ ବିନୋଦ ନାୟକ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ପ୍ରମୁଖ କବିତା ରଚନା କଲେ । ମାନସିଂହଙ୍କ କବିତା ପ୍ରେମ, ପ୍ରଣୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ, ଜାତୀୟତାବୋଧ ଓ ମାନବ-ବନ୍ଦନାର ମାର୍ମିକ ଆଲେଖ୍ୟ । ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଗାଥା କବି । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟତାବୋଧ ଓଁ ମାନବ-ବନ୍ଦନା ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ ଓ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ କବିତା ଲେଖି ଆସୁଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ କବିତା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ

ପ୍ରଗତିବାଦୀ କବିତା ରଚନାରୁ ଗତି କଲେ ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ କବିତା ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରକୁ । 'ପଲ୍ଲୀଶ୍ରୀ', 'ଅଭିଯାନ', 'ଭାନୁମତୀର ଦେଶ', 'ବାଜିରାଉତ', 'ପାଣ୍ଡୁଲିପି' ଆଦି ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ପୁସ୍ତକ । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ରଚନା କରିଥିଲେ 'ଚିତ୍ରଗ୍ରୀବ' ପରି ଉପନ୍ୟାସ, 'ମଶାଣିର ଫୁଲ', 'ମାଟିର ତାଜ' ପରି ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ସ୍ୱଗତ, କବିତା-୧୯୬୨, କବିତା-୧୯୬୯, କବିତା-୧୯୭୪, କବିତା-୧୯୮୫, କବିତା-୧୯୯୪, କବିତା-୨୦୦୪ ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ, ଦୁଇଟି ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ ଓ କେତୋଟି ଆଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି । ତାଙ୍କର ଆତ୍ମ ଚରିତ 'ଉତ୍ତର କକ୍ଷ' ଦୁଇଟି ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ କାହ୍ନୁ ଚରଣ ମହାନ୍ତି ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଔପନ୍ୟାସିକ ଭାବରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ରଚନା କଲେ 'ବାଲିରାଜା', 'ହାଅନ୍ନ', 'ପଳାତକ', 'ଶାସ୍ତି' ଆଦି ଉପନ୍ୟାସ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରକାଶ କଲେ 'ଝଞ୍ଜା', 'ବଜ୍ରବାହୁ', 'ତମସା ତୀରେ', 'ଛୁଟିଲେ ଘଟ', 'ମେଲାଣି ମାଗୁଣି' ଆଦି ଉପନ୍ୟାସ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ରାଜକିଶୋର ରାୟ, ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର ମଧ୍ୟ ଗଳ୍ପ ରଚନା କରଆସିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଗଳ୍ପ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ଗାଳ୍ପିକ ଓ ଔପନ୍ୟାସିକ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା, ରାମପ୍ରସାଦ ସିଂହ, ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର, ଭାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ ଆହୁରି କେତେ ଜଣ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂକ୍ରମଣ ଫଳରେ ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଯୁଗର ହେଲା ଉନ୍ମେଷ । ଏହି ସମୟରେ ସମାଜ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତି-ମଣିଷଟି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କଲା । ସ୍ୱାଧୀନତାର ସ୍ୱପ୍ନ ଭଙ୍ଗ, ଗଣତନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟର୍ଥତା, ଆଦର୍ଶ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟ, ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦୀ ଚେତନା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବିଷୟ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଆଦି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେଲା ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ 'ପାଣ୍ଡୁଲିପି'ରେ ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ଯେଉଁ ରୂପ ଅଙ୍କନ କରିଥିଲେ ତାହା ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ନୂତନ ରୂପରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି, ବେଣୁଧର ରାଉତ, ଚିନ୍ତାମଣି ବେହେରା, ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ, କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା, ରମାକାନ୍ତ ରଥ, ସୀତାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର, ରାଜେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ପଣ୍ଡା, ଦୀପକ ମିଶ୍ର, ହରିହର ମିଶ୍ର, କମଳାକାନ୍ତ ଲେଙ୍କା, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଅପରପକ୍ଷରେ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଆଭିମୁଖ୍ୟକୁ ନେଇ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରବିସିଂହ, ବ୍ରଜନାଥ ରଥ, ରଘୁନାଥ ଦାସ ପ୍ରମୁଖ ରଚନା କଲେ କବିତା ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ରମ୍ୟ ରଚନା, ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ଆସୁଥିଲେ । ଆଦିବାସୀ ଜୀବନଧାରାକୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସ ରଚନା କରିଥିଲେ 'ଭୀମା ଭୂୟାଁ' (୧୯୦୮) ଉପନ୍ୟାସ । ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ସେହି ଧାରାରେ ଆପଣାର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ । ତାଙ୍କର 'ଦାଦିବୁଢ଼ା', 'ପରଜା', 'ଅମୃତର ସନ୍ତାନ', 'ଶିବଭାଇ', 'ଅପହଂଚ', 'ଅନାମ' ଆଦି ଆଦିବାସୀ ଜୀବନଧାରାକୁ ନେଇ ରଚିତ ଉପନ୍ୟାସ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ହରିଜନ', 'ରାହୁର ଛାୟା', 'ଦାନାପାଣି', 'ମାଟିମଟାଳ', 'ଆକାଶ ସୁନ୍ଦରୀ', 'ବୁନ୍ଦାଏ ପାଣି' ଆଦି ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ ଓ 'ଘାସଫୁଲ', 'ଉଡ଼ନ୍ତା ଖଇ', 'ଗୁପ୍ତଗଙ୍ଗା' ଆଦି ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଲେଖି ଚାଲିଥିଲେ । 'ବଧୂ ଓ ପ୍ରିୟା', 'ଅନ୍ଧ ଦିଗନ୍ତ', 'ନୀଳଶୈଳ', 'ନୀଳାଦ୍ରି ବିଜୟ', 'କୃଷ୍ଣାବେଣୀରେ ସଂଧ୍ୟା', 'ହଂସଗୀତି', 'କାଳାନ୍ତର', 'ଫଟାମାଟି' ଆଦି ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ, 'କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା', 'ସବୁଜପତ୍ର ଓ ଧୂସର ଗୋଲାପ', 'ମରାଳର ମୃତ୍ୟୁ', 'ମହାନିର୍ବାଣ', 'ମହାନଗରୀରେ ରାତ୍ରି', 'ଓ୍ୱକାଲକାଟା', 'ଦୁଇ ସୀମାନ୍ତ', 'କବି ଓ ନର୍ତ୍ତକୀ', 'ରାଜଧାନୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଳ୍ପ', 'ଯଦୁବଂଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଳ୍ପ' ଆଦି ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ଆତ୍ମକାହାଣୀ ଲେଖକ, ଭ୍ରମଣକାହାଣୀ ଲେଖକ ଭାବରେ ସୁପରିଚିତ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥାକାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାମାଚରଣ ମିତ୍ର, କିଶୋରୀ ଚରଣ

ଦାସ, ମନୋଜ ଦାସ, କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ, ଶାନ୍ତନୁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ବସନ୍ତ କୁମାରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବସନ୍ତ କୁମାର ଶତପଥୀ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ, ରବି ପଟ୍ଟନାୟକ, ବୀଣାପାଣି ମହାନ୍ତି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବେହେରା, ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ପ୍ରତିଭା ରାୟ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ। ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ରମ୍ୟରଚକ, ଗାଳ୍ପିକ ଓ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ ଲେଖକ ଭାବରେ ଆପଣାର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଉପନ୍ୟାସ ଓ କବିତା ରଚନା କରି ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଥିବା ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ରମ୍ୟରଚନା ଲେଖିଛନ୍ତି । 'ଗାଁ ମଜଲିସ୍' ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାମୂଳକ ରମ୍ୟରଚନା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ । 'ସ୍ୱର୍ଗରେ ଇମରଜେନ୍‌ସି' ତାଙ୍କର ଏକ ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । 'ନୂତନ ଧର୍ମ', 'ପ୍ରତିଭା', 'ଅବ୍ୟାପାର', 'ଟାଉଟର', 'ତୃତୀୟ ପର୍ବ', 'ଉଣେଇଶି ଶହ ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ' ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ । 'ଝଙ୍କାର' (୧୯୪୯) ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନବ ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । 'ସାଧନାର ପଥେ' ଓ 'ଆରବସାଗରରୁ ଚିଲିକା' ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଚରିତ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ, ଭଂଜ କିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, କମଳ ଲୋଚନ ମହାନ୍ତି, ରଘୁନାଥ ପଣ୍ଡା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ଓ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ବେହେରା ପ୍ରମୁଖଙ୍କର ଅବଦାନ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । କାଳୀଚରଣଙ୍କର 'ଭାତ', 'ରକ୍ତମାଟି', 'ଅଭିଯାନ', ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କର 'ଭାଇଭାଉଜ', 'ଘରସଂସାର', ଭଂଜକିଶୋରଙ୍କର 'ମାଣିକଯୋଡ଼ି', 'ଜୟମାଲ୍ୟ', ଗୋପାଳଛୋଟରାୟଙ୍କର 'ଭରସା', 'ପରକଲମ' ଆଦି ନାଟକ ଏକଦା ଓଡ଼ିଶାର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚମାନଙ୍କରେ ଚହଳ ପକାଇଥିଲା । ମନୋରଂଜନ ଦାସଙ୍କର 'ଆଗାମୀ' ଓ 'ସାଗର ମନ୍ଥନ' ନାଟକ ପରେ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ହେଲା ପରିବର୍ତ୍ତନ । ପରେ ମନୋରଂଜନ ରଚନା କଲେ 'ଅରଣ୍ୟ ଫସଲ', 'ବନହଂସୀ', 'ଶବ୍ଦଲିପି', 'କାଠଘୋଡ଼ା', 'ନନ୍ଦିକାକେଶରୀ' ପରି ନୂତନ ଶୈଳୀର ନାଟକ । ଏହି ନୂତନ ପ୍ରାୟୋଗିକ ଶୈଳୀକୁ ନେଇ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସ, ବିଜୟ ମିଶ୍ର, ରମେଶ ପ୍ରସାଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ପ୍ରମୁଖ ନାଟକ ରଚନା କଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ସହିତ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ନୂତନ ନୂତନ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଗତି କଲା । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ରମ୍ୟ ରଚନାର ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ହେଲା । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପରମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଚିତ୍ତରଂଜନ ଦାସ, ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ, ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ବାମାଚରଣ ମିତ୍ର, ପ୍ରମୁଖ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ରମ୍ୟରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଆତ୍ମଚରିତ ରଚନା କରାଯିବାର ଗୋଟିଏ ନୂତନ ପ୍ରବଣତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି । ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ଆତ୍ମଚରିତ ଲେଖାଯାଇ ଏହି ବିଭାଗଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ସମ୍ମାନଜନକ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ରଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବକାଳରୁ ସମାଲୋଚନା ଲେଖାଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସମାଲୋଚନାର ହୋଇଛି ଭୂୟୋବିକାଶ । ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ, ନରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମିଶ୍ର, କୁଂଜବିହାରୀ ଦାଶ ପ୍ରମୁଖ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ସମାଲୋଚନା ଲେଖିବା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ଲେଖିଥିଲେ । ପରେ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାସ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ, କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା, ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ପ୍ରମୁଖ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟର ହୋଇଛି ବିକାଶ । ବହୁ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରସାରରେ ପ୍ରେରଣାପ୍ରଦ ଭୂମିକା ନେଇଅଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ପର୍ବରେ ବ୍ୟକ୍ତି-ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ, ଆତ୍ମଅନ୍ୱେଷା ଓ ବାମାବାଦ ବା ନାରୀବାଦ ବିଶେଷ

ଗୁରୁତ୍ୱ ନେଇଅଛି । ଆଧୁନିକତା ନାମରେ ସାହିତ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ମଣିଷକୁ ନିର୍ବାସନ କରାଗଲା । ଇତିହାସ ଓ ଆଦର୍ଶର ମୃତ୍ୟୁ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ସାହିତ୍ୟ ହୋଇଗଲା ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାର ରୂପ ବିନ୍ୟାସ । କବିତା ହେଲା ଦୁର୍ବୋଧ । ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ହରାଇ ବସିଲା ଗଳ୍ପତ୍ୱ । ନାଟକ ଆଉ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କଲା ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଉତ୍ତର ଆଧୁନିକ ପର୍ବର ହେଲା ଉନ୍ମେଷ । ସାହିତ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରରେ ପୁଣି ଥରେ ମଣିଷକୁ ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ପରଂପରାନୁସନ୍ଧାନ ଓ ତାର 'ପୁନଃସଂସ୍ଥାନ', ଲୋକାନୁଷଙ୍ଗ ଓ ଲୋକାୟତ୍ତ ଚିନ୍ତାଧାରା ଗୁରୁତ୍ୱ ଲାଭ କରି ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଦାନ କଲା ନୂତନ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଉତ୍ତର-ଆଧୁନିକ ପର୍ବରେ ଗତି କରି ଆପଣାର ମାଟି ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଅତଏବ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଦୀର୍ଘ ଏକଶତ ଛତିଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଗତି କରିଆସିଅଛି । ତାହା ଆଉ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁ ନାହିଁ । ଆଗକୁ ଆଗକୁ ତାହା ଗତି କରିଚାଲିଛି । ଜାତୀୟ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସହିତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଛି । ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ସ୍ୱଷ୍ଟ ମୁଦ୍ରାଙ୍କ ରଖିଛି ତାହା ପାଠକ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥାଏ ।

* ବାମାବାଦ ବା ନାରୀବାଦ- ଇଂରାଜୀରେ ଫେମିନିଜିମ୍ କୁହାଯାଏ । ନାରୀ-ମୁକ୍ତି, ନାରୀ-ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ, ନାରୀ-ଅଧିକାର ସୂଚିତ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୧. ୧୮୦୩ ମସିହା ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ କାହିଁକି ସ୍ମରଣୀୟ ?

(କ) ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ବ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ଆସିଲେ ।

(ଖ) ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟାଂଶ ଅଧିକାର କଲେ ।

(ଗ) ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

୨. କର୍ମବୀର ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ସଂପାଦିତ ପତ୍ରିକାର ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ଉତ୍କଳଦୀପିକା (ଖ) ଉତ୍କଳ ପୁତ୍ର

(ଗ) ଉତ୍କଳ ମଧୁପ (ଘ) ଉତ୍କଳ ପ୍ରଭା

୩. କେଉଁଟି କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କର କୃତି ନୁହେଁ ?

(କ) ବିବେକୀ (ଖ) ଇତାଲୀୟ ଯୁବା

(ଗ) କେଦାରଗୌରୀ (ଘ) ଅବସରବାସରେ

୪. 'କନକଲତା' ଉପନ୍ୟାସର ରଚୟିତା କିଏ ?

(କ) ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର (ଖ) ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

(ଗ) ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ (ଘ) ରାଧାନାଥ ରାୟ

୫. 'ମଶାଣିର ଫୁଲ'- କାହାର କୃତି ?

(କ) ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ (ଖ) ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ

(ଗ) ମାୟାଧର ମାନସିଂହ (ଘ) ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

୬. 'ଭାତ' ନାଟକର ରଚୟିତା କିଏ ?

(କ) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ (ଖ) କମଳଲୋଚନ ମହାନ୍ତି

(ଗ) ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ (ଘ) କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୭. ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ନିଲାମ ଆଇନ୍ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଜନତା କିପରି କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ?

୮. ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ସଂପର୍କରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ଦିଅ ।

୯. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧର ନାମ ଲେଖ ।

୧୦. କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କର କି କି କୃତି ରହିଛି ?

୧୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଅବଦାନ ସଂପର୍କରେ ଲେଖ ।

୧୨. ବାମଣ୍ଡା ରାଜସଭାରୁ ଫକୀରମୋହନ କେଉଁ ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ ?

୧୩. ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ କବିକୃତି ସଂପର୍କରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ଲେଖ ।

୧୪. ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ନାଟ୍ୟକାର କିଏ ?

୧୫. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଉପନ୍ୟାସର ନାଁ କ'ଣ ?

୧୬. ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କର କେଉଁଟି ଏକ ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ?

୧୭. ସତ୍ୟବାଦୀ ପର୍ବର ମୁଖ୍ୟ ଆଦର୍ଶ କ'ଣ ଥିଲା ?

୧୮. ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ନାମ ଲେଖ ।

୧୯. 'କୋଣାର୍କେ' କେଉଁ କବିଙ୍କର କୃତି ?

୨୦. କବି କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀଙ୍କର ଯେକୌଣସି ତିନୋଟି କୃତିର ନାମ ଲେଖ ।

୨୧. ସବୁଜ ଚେତନାର ପାଞ୍ଚଜଣ ପ୍ରମୁଖ ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟିକ କିଏ୍ ?

୨୨. ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଘୋଷ କେଉଁ ସମୟର ନାଟ୍ୟକାର ?

୨୩. ନବଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା କିଏ ?

୨୪. କବି ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ଓ ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ବିଶେଷତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ଯାହା ଜାଣ ଲେଖ ।

୨୫. ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେଉଁମାନେ ସ୍ମରଣୀୟ ?

୨୬. 'ଭୀମାଭୂୟାଁ' ଉପନ୍ୟାସର ରଚୟିତା କିଏ ?

୨୭. ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଯେକୌଣସି ଚାରୋଟି କୃତିର ନାମ ଲେଖ ।

୨୮. 'ଗାଁ ମଜଲିସ୍' ଲେଖାର ଲେଖକ କିଏ ?

୨୯. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ–କେଉଁ କେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ?

ତୁମପାଇଁ କାମ :

୩୦. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଅବସର ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠାଗାରରୁ ବହି ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ ।

୩୧. ତୁମକୁ ଭଲ ଲାଗୁଥିବା କବି ବା ଲେଖକଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ କୃତିଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ ।

●